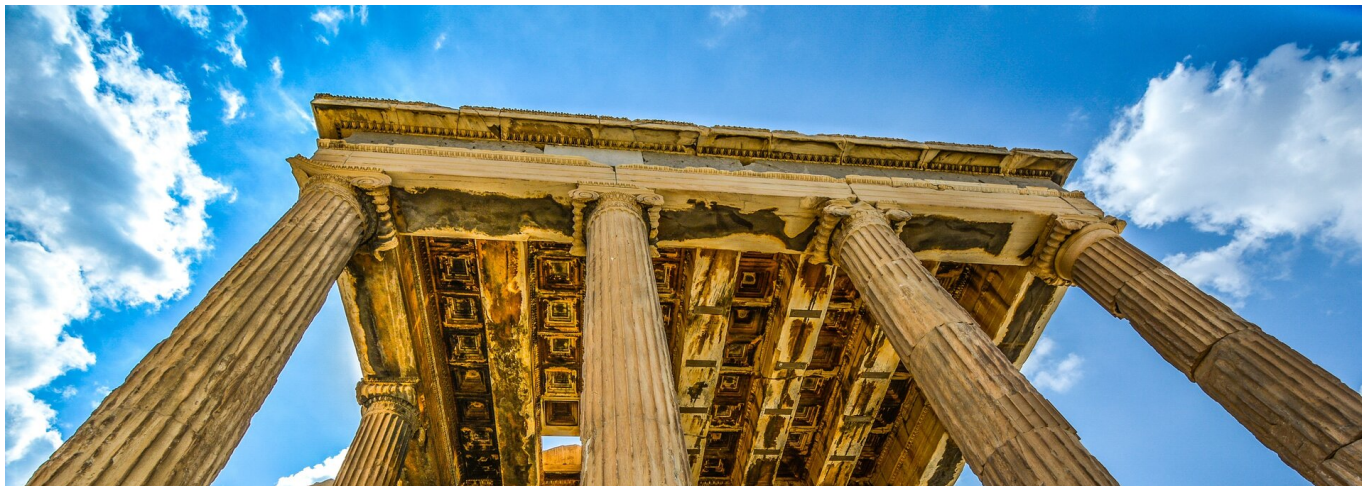

Presokratycy. Praca z tekstem źródłowym

- [Wprowadzenie](#)
- [Przeczytaj](#)
- [Audiobook](#)
- [Sprawdź się](#)
- [Dla nauczyciela](#)

Bibliografia:

- Barbara Markiewicz, *Od filozofów jońskich do Pascala. Wybór tekstów*, Warszawa 1999.
- Artur Szutta, *O radości, jaką daje filozoficzna lektura*.

Presokratycy. Praca z tekstem źródłowym

Źródło: Wikimedia Commons, domena publiczna.

W jaki sposób czytać tekst filozoficzny, by przeczytać go ze zrozumieniem? Na jakie elementy tekstu zwrócić uwagę? O czym pamiętać? W tej lekcji zajmiemy się ćwiczeniem czytania specyficznego typu tekstu, jakim jest tekst filozoficzny. Posłużymy się przy tym fragmentami tekstów dwóch filozofów starożytnych – Heraklita oraz Parmenidesa.

Twoje cele

- Wyjaśnisz, kim są presokratycy.
- Wskażesz główne problemy filozofii presokratyków.
- Przeanalizujesz teksty źródłowe, odwołując się do wiedzy o presokratykach.

Przeczytaj

Dlaczego presokratycy?

Zanim przejdziemy do lektury i analizy tekstów źródłowych, warto powiedzieć kilka słów o ich autorach – Heraklicie z Efezu oraz Parmenidesie z Elei. Obaj są słynnymi przedstawicielami starożytnej filozofii greckiej.

Obu zalicza się również do presokratyków, czyli filozofów, którzy działali w Grecji przed Sokratesem (469–399 p.n.e).

Skąd taki podział – na dzieje filozofii greckiej przed Sokratesem i po nim? Uznaje się powszechnie, że ten ateński myśliciel dokonał w filozofii greckiej swoistego przełomu. W dużym skrócie można powiedzieć tak: Sokrates uznał, że filozofia powinna zajmować się takimi sprawami, które mają znaczenie dla człowieka, konkretnie zaś – dla jego duszy. Nie są to, zdaniem Sokratesa, kwestie dotyczące przyrody ani natury wszechrzeczy. Człowieka zajmować powinny przede wszystkim sprawy moralności. Należy poszukiwać wiedzy praktycznej, czyli takiej, która pozwoli nam rozeznąć się, czym jest dobro, a czym zło.

Mówi się więc, że Sokrates jest ojcem etyki. Pod wpływem jego nauk na pierwszy plan wysunęły się bowiem w filozofii zagadnienia etyczne oraz [antropologiczne](#). Natomiast filozofia przyrody, która zajmowała myślicieli od początku istnienia filozofii w Grecji, nie zniknęła wprawdzie, ale zeszła na dalszy plan. Wszyscy filozofowie działający przed Sokratesem zajmowali się zaś przede wszystkim poszukiwaniem odpowiedzi na pytanie o [arché](#), czyli zasadę wszechrzeczy, oraz wypływającymi z tego źródłowego zagadnienia problemami filozofii przyrody. Oto dlaczego nazywa się ich presokratykami.

Pytanie o zmienność świata

Pierwszym nurtem filozofii greckiej była jońska filozofia przyrody. Wyrastała ona z obserwacji zjawisk natury. Dostrzegając regularność, cykliczność zmian w przyrodzie, Jończycy postawili pytanie o ich prapoczątek. Co zapoczątkowało proces nieustających zmian – odradzania się i śmierci? *Arché*, o którym już mówiliśmy, oznaczało właśnie ów prapoczątek, źródło wszechrzeczy. Jeden z pierwszych filozofów, Anaksymenes, twierdził, że tym prapoczątkiem jest powietrze. Gęstnieje ono lub się rozrzedza i właśnie z tego procesu wyłania się wszystko, co istnieje w przyrodzie.

Już w samym pytaniu o *arché* pojawiają się dwa trudne do pogodzenia aspekty przyrody – stałość i zmienność. Zmiana jest w naturze wszechobecna.

Jak jednak widzisz, filozofowie nie poprzestali na stwierdzeniu tego faktu, lecz poszukiwali w przyrodzie również czegoś stałego – podłoża toczących się w niej zmian. Nie będziemy

rozważać tu wszystkich prób wyjaśnienia tego problemu. Przerodził się on jednak z czasem w jeden z głównych sporów filozofii greckiej, dotyczący pytania, czy rzeczywistość jest w swej istocie zmienna, czy niezmienna.

Wariabilizm *versus* statyzm

Heraklit z Efezu przedstawiony na fresku Rafaela Santi
Źródło: Wikimedia Commons, domena publiczna.

Po jednej stronie tego sporu znajdował się Heraklit z Efezu (540–480). Ten przedstawiciel jońskiej filozofii przyrody głosił, że skoro wszystko w przyrodzie się zmienia, to nieustanna i powszechna zmienność leży w naturze samego **bytu**. A zatem o niczym nie można powiedzieć, że jest, ponieważ wszystko, w każdym momencie, się staje. Ta metafizyczna koncepcja powszechnej zmienności nosi nazwę **wariabilizmu**. Jak mówił Heraklit, „wszystko płynie” (gr. *panta rhei*). Za *arché* uznawał ogień, równie zmienny jak sama rzeczywistość w tej wariabilistycznej koncepcji. Zmiana nie jest jednak tożsama z chaosem. Zasadą zmienności jest **logos** (gr. słowo, mowa, rozum), rozum kosmiczny. Oznacza to, że wszelkie przeciwieństwa, które istnieją w przyrodzie, tworzą razem kosmiczną, rozumną harmonię.

Na antypodach wariabilizmu znajdował się Parmenides z Elei. Odrzucał on jońską filozofię przyrody, która za punkt wyjścia przyjmowała zjawiska przyrody. Zgadzał się z Heraklitem tylko w tym, że w przyrodzie panuje zmienność. Heraklit wyciągnął z tego wniosek, że zmienność leży w naturze bytu, zaś Parmenides stwierdził coś dokładnie odwrotnego. Skoro w przyrodzie panuje zmienność, to zjawiska nie mówią nam nic o prawdziwej naturze bytu.

By poznać byt, należy odrzucić świadectwo zmysłów, które pozwalają nam poznawać zjawiska, i dojść do prawdy za pomocą samego tylko rozumu. Koncepcja bytu Parmenidesa opierała się na tzw. ontologicznej zasadzie

Parmenides przedstawiony na fresku Rafaela Santi

tożsamości, czyli tautologii, która głosiła, że „byt jest, a niebytu nie ma”. Na tej podstawie Parmenides wyprowadzał szereg własności bytu. Głosił, że byt jest jeden ([monizm](#)), wieczny, niezmienny i niepodzielny. Choć wydaje nam się, że dookoła zachodzą zmiany, tkwimy w błędzie. W rzeczywistości nie istnieje ani ruch, ani zmiana. Ten metafizyczny pogląd nazywany jest niekiedy statyzmem.

Źródło: Wikimedia Commons, domena publiczna.

Słownik

antropologia filozoficzna

(gr. *anthropos* – człowiek, *logos* – nauka, teoria) dział filozofii zajmujący się człowiekiem, a w szczególności naturą człowieka (koncepcja człowieka), istotą człowieczeństwa, miejscem człowieka w przyrodzie i w rzeczywistości społecznej, sensem istnienia człowieka

arché

(gr. początek, zasada, podstawa) termin wprowadzony do filozofii najprawdopodobniej przez Anaksymandra z Miletu, oznaczający źródło, początek, prątworkiwo, przyczynę (głównie materialną) całości bytu, budulec rzeczywistości, ale jednocześnie niezmienną zasadę (naturę) istnienia; wokół problemu *arché* koncentrował się początkowy okres rozwoju starożytnej filozofii greckiej, od Talesa do Arystotelesa

atom

(gr. *átomos* – niepodzielny) niezniszczalny i wieczny byt opisany przez Leucypa; atomów jest nieskończenie wiele, mają zróżnicowane kształty

byt

podstawowa, najogólniejsza kategoria filozoficzna, oznaczająca wszystko to, co istnieje, czyli wszystkie rzeczy w ogóle lub każdą poszczególną rzecz wyróżnioną ze względu na właściwe jej cechy

dedukcja

(łac. *deductio* – wyprowadzenie) rozumowanie, które polega na wyprowadzaniu wniosków z przesłanek, które zostały uznane za prawdziwe; w takiej sytuacji również wnioski muszą być prawdziwe

hylozoizm

(gr. *hýlē* – materia, *zōē* – życie) koncepcja filozoficzna, według której ruch i życie są nieodłączne od materii

logos

(gr. *logos* – słowo, rozum, nauka) rozum, zasada porządkowania, prawo rządzące rzeczywistością; do filozofii greckiej pojęcie logosu wprowadził Heraklit z Efezu,

u którego wyrażało ono niezmiennosc związków i stosunków zachodzących wśród powszechnej zmienności rzeczy oraz podmiotową zdolność poznawczą, wynikającą z uczestnictwa rozumu jednostki w rozumie kosmicznym

metempsychoza

(gr. *metempsychosis* – wędrówka dusz) religijna koncepcja wędrówki dusz przez kolejne wcielenia; po śmierci ciała dusza wciela się w inny byt fizyczny

monizm

(gr. *mónos* – jedyny, sam) w ontologii: pogląd mówiący, że istnieje tylko jedna substancja, np. materia (monizm materialistyczny) lub duch (monizm spirytualistyczny); przedstawiciele monizmu materialistycznego to m.in. Heraklit z Efezu, Anaksymander, Anaksymenes, Leucyp, Demokryt; moniści spirytualistyczni to m.in. Johann Gottlieb Fichte, Friedrich Wilhelm Joseph von Schelling i Georg Wilhelm Friedrich Hegel

wariabilizm

(łac. *variabilis* – zmienny) występująca w wielu nurtach filozoficznych, wywodząca się od Heraklita z Efezu teoria, która głosi powszechną i ciągłą zmienność wszystkiego, co istnieje; u Heraklita obrazem tej teorii była rzeka: *Panta rhei kai ouden menei* – „Wszystko płynie i nic nie pozostaje takie samo”

Polecenie 1

Zapoznaj się z artykułem Artura Szutty i wynotuj z niego trzy wskazówki dotyczące czytania tekstów filozoficznych. Zastosuj je później podczas pracy z tekstami źródłowymi w sekcji „Sprawdź się”.

Audiobook można wysłuchać pod adresem: <https://zpe.gov.pl/b/P5KN0XZV1>

Artur Szutta: *O radości, jaką daje filozoficzna lektura*

[...] W filmie *Amadeusz* jest taka scena: Antonio Salieri, nadworny kompozytor cesarza Austrii Józefa II, czyta tekst partytury. Przebiega wzrokiem nuty i rozkoszuje się zapisaną w nich muzyką. Gdybyśmy dysponowali możliwością podłączenia do jego umysłu jakiegoś urządzenia, dzięki któremu moglibyśmy się przekonać, co dzieje się w jego wnętrzu, poczulibyśmy zaskoczenie, słysząc harmonijne dźwięki przenikające przestrzeń niewidzialnej filharmonii. Tymczasem dla większości z nas, niezaprawionych w sztuce czytania partytury, papier, na który spogląda kompozytor, przedstawia jedynie rój znaków, które pojedynczo może coś dla nas znaczą, jakieś G, jakieś A, ale jako całość są niczym mur, przez który nie jesteśmy się w stanie przebić, z pewnością nie do rzeczywistości, do jakiej zdaje się mieć dostęp Salieri.

Pewne podobieństwo zachodzi w przypadku czytania tekstów filozoficznych (zapewne i innych, jednak tutaj, jako filozof, ograniczę się do filozofii). Także w tym przypadku można mówić zarówno o lekturze płytkiej, która odsłania jedynie ciągi znaków, słów i zdań, jak i o lekturze, która otwiera przed umysłem czytającego nowe wymiary, wciąga go w podróż po krainie tajemniczej i równie wspaniałej jak królestwo muzyki. [...]

Lektura zaczyna się od pytania, problemu, wokół którego skupiają się wysiłki autora książki czy artykułu. Problem należy zidentyfikować, przyrzeć się mu w skupieniu – dlatego zanim ruszycie w podróż po stronach książki, warto wyciszyć się, odciąć od rozpraszających uwagę spraw i zamyślić się. Spojrzeć w dal, przez okno, nawet przez ścianę, która niech zniknie na chwilę i odsłoni przestrzeń, aby nasz umysł mógł nabrać

rozpędu, niczym maszyna, która za chwilę uniesie się w powietrze. Pierwszy krok uczyniony w skupieniu prowadzi ku uchwyceniu problemu, zrozumieniu, dlaczego warto się nad nim pochylić, znaleźć motywację, aby doświadczyć ciekawości, powiedzieć: „Ciekawe, jak to jest? Dlaczego?” Motywacja jest paliwem, które daje moc podtrzymania uwagi i skupienia w trakcie lektury.

Czytając, nie należy się spieszyć ani kierować chęcią przejścia jak największej liczby stron w krótkim czasie. Słowa, twierdzenia kryją w sobie znacznie więcej, niż to widać z ich literalnego odczytania. Każde zdanie odnosi do pewnej liczby pojęć i myśli, dotknięte naszym wzrokiem rezonuje skojarzeniami, odniesieniami do innych słów, myśli, czasami niezwykle subtelnie i ledwo zauważalnie. Pośpiech czyni nas ślepych na te delikatne sugestie, zaproszenia, aby podążać za nimi w myślach, dojść do głębszych znaczeń i głębszego rozumienia. Dlatego właściwie po każdej myśli (najczęściej będzie to jeden akapit) trzeba się zatrzymać i zadumać. Dumając, nie róbmy nic albo przynajmniej nie róbmy wiele – najwyżej przywołajmy pytanie i uważnie przyglądamy się temu, co prezentuje się przed umysłem. Trochę jak leśnik w ostępach lasu czeka na piękny widok jelenia wyłaniającego się z gęstwiny; niepotrzebny hałas spłoszy zwierza, tak też chwila rozproszenia („Co dziś będzie na obiad?”) zaciera widok głębszego znaczenia.

W miarę jak coraz głębiej zanurzamy się w lekturę i rozważania, wchodzimy coraz dalej i dalej w nieznany nam teren – w gęstwinie nieznanego lasu łatwo się zgubić, stracić orientację, pomimo skupienia. Stąd rada następna – organizujcie sobie w wyobraźni wizję całości, celu, do którego tekst zmierza, poszczególnych kroków, skojarzeń, kolejnych pytań i sposobu, w jaki te wszystkie splatają się ze sobą. Bywa, że czasem natknijemy się na myśli niezwykle trudne, zrazu poczujemy, że rozbijamy się o słowa, nie możemy uchwycić ich sensu. Nie traćmy cierpliwości, w takich chwilach znowu warto się zatrzymać, zamyślić. W wyobraźni przyjrzyć się pojęciom zawartym w myśli, jaką wyraża zdanie, obracać je w głowie, patrzeć i czekać cierpliwie. Jeśli tekst jest bardzo wymagający, a sieć powiązań między badanymi pojęciami gęsta, pomocą mogą być notatki, rysunki, diagramy – służą one skupieniu i ułatwiają wglądy. W końcu nadejdzie moment, w którym myśl się odsłoni, ujawni, moment odkrycia jakiegś odpowiedzi, a może kolejnego pytania. [...]

Polecenie 2

Spróbuj określić, na czym polega specyfika tekstu filozoficznego i skąd wynikają trudności w jego odbiorze.

Sprawdź się

Tekst A

((Barbara Markiewicz

Od filozofów jońskich do Pascala. Wybór tekstów

Parmenides

A zatem powiem ci, a ty, wysłuchawszy, przekaz dalej me słowo, o dwu drogach dociekań, jakie jedynie się dają pomyśleć. Pierwsza dochodzi do tego, co jest i nie może nie być – wskazuje ją przekonanie idące za prawdą, druga zaś dochodzi do tego, co nie jest i być nie może. Tą drożyną, powiadam ci, przejść jednak nie sposób, gdyż niemożliwe, abyś poznał to, co nie jest, albo coś o tym powiedział. Albowiem myśleć coś i to, że ono jest – jest tym samym.

Należy zatem mówić i myśleć, że byt jest, bo jest to, co jest, nie zaś to, co nie jest. To radzę ci wziąć pod uwagę.

Przestrzegam cię zatem przed tą drogą, po której błędzą śmiertelnicy – dwugłowcy!

Pozostaje jedynie droga wiodąca ku temu, co jest. Na drodze tej jest bardzo wiele znaków, że byt nie jest stworzony ani zniszczalny, że jest jeden, jednolity i nieograniczony, ani „był”, ani „będzie”, ale jest w całości swej czymś jednym i ciągłym.

Źródło: Barbara Markiewicz, *Od filozofów jońskich do Pascala. Wybór tekstów*, Warszawa 1999, s. 16.

Pokaż ćwiczenia:

Ćwiczenie 1

Wskaż cechy bytu, jakie wymienia w tekście Parmenides. Byt jest...

☐ doskonały.

☐ wieczny.

☐ niezmienny.

☐ jednorodny.

Ćwiczenie 2

Twierdzenie, że byt jest „jeden i jednolity”, wskazuje, że Parmenides zajmuje stanowisko ontologiczne nazywane...

☐ statyzmem.

☐ wariabilizmem.

☐ realizmem.

☐ monizmem.

Ćwiczenie 3

Zaznacz kolorem zielonym twierdzenie Parmenidesa, które z punktu widzenia logiki jest tautologią.

☐ zielony

A zatem powiem ci, a ty, wysłuchawszy, przekaż dalej me słowo, o dwu drogach dociekań, jakie jedynie się dają pomyśleć. Pierwsza dochodzi do tego, co jest i nie może nie być – wskazuje ją przekonanie idące za prawdą, druga zaś dochodzi do tego, co nie jest i być nie może. Tą drożyną, powiadam ci, przejść jednak nie sposób, gdyż niemożliwe, abyś poznał to, co nie jest, albo coś o tym powiedział. Albowiem myśleć coś i to, że ono jest – jest tym samym.

Należy zatem mówić i myśleć, że byt jest, bo jest to, co jest, nie zaś to, co nie jest. To radzę ci wziąć pod uwagę.

Przestrzegam cię zatem przed tą drogą, po której błądzą śmiertelnicy – dwugłowcy! Pozostaje jedynie droga wiodąca ku temu, co jest. Na drodze tej jest bardzo wiele znaków, że byt nie jest stworzony ani niszczalny, że jest jeden, jednolity i nieograniczony, ani „był”, ani „będzie”, ale jest w całości swej czymś jednym i ciągłym.

Ćwiczenie 4

Sformułuj własnymi słowami Parmenidesowe uzasadnienie twierdzenia, że byt jest.

Tekst B

((Barbara Markiewicz

Od filozofów jońskich do Pascala. Wybór tekstów

Heraklit

Choć mowa [logos] jest wszechobecna, to jednak nie rozumieją jej ludzie, zanim jej nie usłyszą, a i usłyszawszy po raz pierwszy. I choć

wszystko wedle tej mowy zachodzi, to oni jednak podobni są do nieprzytomnych, gdy próbują zdać sobie sprawę ze słów i czynów, tak jak ja je wykładam, rozróżniając wszystko wedle natury i mówiąc, jak jest. Reszta ludzi nie pomni nawet tego, co czyni na jawie, tak jak zapomina o tym, co czyni we śnie.

Nie mnie, lecz mowę słuchając, mądrze jest się zgodzić, że wszystko jest jednym.

Należy iść za tym, co wszystkim jest wspólne (a wspólne znaczy to samo, co ogólne). Chociaż logos jest wszystkim wspólny, wielu jednak żyje tak, jakby miało tylko swój własny rozum.

Nie rozumieją tego, co słyszalne, jak głusi. Przysłowie powiada o nich: będący, lecz nieobecni.

Obudzeni mają jeden wspólny świat [kosmos] – we śnie każdy wraca do swego własnego.

Złymi świadkami są oczy i uszy ludzi mających duszę barbarzyńców. Choćbyś wszystkie drogi schodził, nie odnajdziesz granic duszy, tak głęboka jest jej mowa.

Przeciwieństwa się godzą, a z różnych dźwięków powstaje najpiękniejsza harmonia.

Ludzie nie rozumieją, jak poróżnione ze sobą się zgadzają – wieczna harmonia przeciwieństw, jak łuk i lira.

Trzeba wiedzieć, że wojna jest powszechna i prawym jest spór, i wszystko powstaje przez spór i zawinienie.

Wojna jest wszystkiego ojcem, wszystkiego władcą, jednych czyni bogami – innych ludźmi, jednych niewolnymi – drugich wolnymi. Tego świata, tego samego dla wszystkich, nie zdziałał żaden z bogów ani żaden z ludzi, ale był on wiecznie, jest i będzie żywym ogniem, wedle miary rozniecającym się i wedle miary przygasającym.

Źródło: Barbara Markiewicz, *Od filozofów jońskich do Pascala. Wybór tekstów*, Warszawa 1999, s. 14–15.

Ćwiczenie 5

W jaki sposób powinno się dokonywać poznanie prawdy?

- ☐ Przez używanie rozumu.
- ☐ Przez dostrzeganie ogólnych prawidłowości pośród przeciwieństw.
- ☐ Poznanie prawdy jest niemożliwe.
- ☐ Przez zmysły.

Ćwiczenie 6

Heraklit porusza w swoim tekście problemy związane z...

- ☐ estetyką.
- ☐ naturą rzeczywistości.
- ☐ poznaniem rzeczywistości.
- ☐ etyką.

Ćwiczenie 7

Określ, w jaki sposób Heraklit ujmuje w tekście zasadę wszechrzeczy.

Ćwiczenie 8

Czy Heraklit był przedstawicielem empiryzmu? Uzasadnij odpowiedź i wskaż fragment, do którego się w niej odwołujesz.

Dla nauczyciela

Autor: Paweł Kaniowski

Przedmiot: Filozofia

Temat: Presokratycy. Praca z tekstem źródłowym

Grupa docelowa:

Szkoła ponadpodstawowa, liceum ogólnokształcące, technikum, zakres podstawowy

Podstawa programowa:

Zakres podstawowy

Treści nauczania – wymagania szczegółowe

III. Pierwsze spory filozoficzne. Uczeń:

2) dyskutuje na temat „czy rzeczywistość w swej istocie jest zmienna, czy niezmienna?”, przedstawiając argumenty na rzecz wariabilizmu (Heraklit) oraz statyzmu (eleaci);

3) dostrzega w rozumowaniach eleatów założeń procedury dowodzenia (Parmenides) oraz argumentacji typu *reductio ad absurdum* (paradoksy Zenona z Elei);

Kształtowane kompetencje kluczowe:

- kompetencje w zakresie rozumienia i tworzenia informacji;
- kompetencje cyfrowe;
- kompetencje osobiste, społeczne i w zakresie umiejętności uczenia się;
- kompetencje w zakresie świadomości i ekspresji kulturalnej.

Cele operacyjne. Uczeń:

- wyjaśnia, kim byli presokratycy;
- wskazuje główne problemy filozofii presokratyków;
- analizuje teksty źródłowe, odwołując się do wiedzy o presokratykach.

Strategie nauczania:

- konstruktywizm;
- konektywizm.

Metody i techniki nauczania:

- ćwiczeń przedmiotowych;
- z użyciem komputera;
- dyskusja;
- audiobook.

Formy pracy:

- praca indywidualna;
- praca w parach;
- praca w grupach;
- praca całego zespołu klasowego.

Środki dydaktyczne:

- komputery z głośnikami, słuchawkami i dostępem do internetu;
- zasoby multimedialne zawarte w e-materiale;
- tablica interaktywna/tablica, pisak/kreda.

Przebieg lekcji

Przed lekcją:

1. **Przygotowanie do zajęć.** Nauczyciel loguje się na platformie i udostępnia uczniom e-materiał: „Presokratycy. Praca z tekstem źródłowym” ze wskazaniem na znajdujący się w nim tekst źródłowy. Uczniowie powinni tekst przeczytać i przygotować się do jego omówienia: przygotować wstępne informacje, które pozwolą umiejscowić tekst w kontekście biograficznym oraz historyczno-filozoficznym.

Faza wprowadzająca:

1. Nauczyciel, po zalogowaniu na platformie, wyświetla na tablicy interaktywnej lub za pomocą rzutnika temat lekcji. Nawiązując do zagadnień opisanych w sekcji „Wprowadzenie”, omawia zaprezentowane cele. Uczniowie ustalają kryteria sukcesu.
2. **Dyskusja wprowadzająca.** Nauczyciel, za pomocą dostępnego w panelu użytkownika raportu, weryfikuje przygotowanie uczniów do lekcji. Prosi wybranego ucznia o przeczytanie pytania znajdującego się we wprowadzeniu do e-materiału: *W jaki sposób czytać tekst filozoficzny, by przeczytać go ze zrozumieniem?* i rozpoczęcie dyskusji na podstawie przeczytanego przed lekcją tekstu. Po zakończeniu dyskusji chętna/wybrana osoba przedstawia wnioski.

Faza realizacyjna:

1. **Praca z tekstem.** Uczniowie przystępują do cichego czytania tekstu zawartego w sekcji „Przeczytaj”, jeśli nauczyciel – na podstawie raportu na platformie – uważa, że przygotowanie uczniów jest wystarczające, może pominąć tę czynność. Uczniowie

indywidualnie zapisują pięć najważniejszych ich zdaniem kwestii poruszanych w tekście. Następnie w parach porównują swoje wybory. Nauczyciel prosi wybrane pary o podsumowanie swojej pracy.

2. **Praca z multimedium.** Nauczyciel wyświetla na tablicy interaktywnej materiał z sekcji „Audiobook”. Odczytanie poleceń:

- polecenie 1.: *Zapoznaj się z artykułem Artura Szutty i wynotuj z niego trzy wskazówki dotyczące czytania tekstów filozoficznych.*;
- polecenie 2.: *Spróbuj określić, na czym polega specyfika tekstu filozoficznego i skąd wynikają trudności w jego odbiorze.*

Pierwsze polecenie uczniowie wykonują indywidualnie. Nad odpowiedziami do drugiego polecenia pracuje wspólnie cały zespół klasowy.

3. **Ćwiczenia przedmiotowe.** Uczniowie dobierają się w pary i wykonują ćwiczenia nr 1–4. Następnie konsultują swoje rozwiązania z inną parą uczniów i ustalają jedną wersję odpowiedzi.

4. Uczniowie wykonują ćwiczenia nr 5 i 6. Nauczyciel sprawdza poprawność wykonanych zadań, omawiając je wraz z uczniami.

5. **Interpretacja uogólniająca tekstu źródłowego.** Uczniowie przygotowują konspekt pracy argumentacyjnej, w której przedstawia interpretację omawianego tekstu źródłowego. Pracują indywidualnie, posilając się notatkami oraz treściami ćwiczeń.

Faza podsumowująca:

1. Nauczyciel ponownie wyświetla na tablicy temat lekcji zawarty w sekcji „Wprowadzenie” i inicjuje krótką rozmowę na temat kryteriów sukcesu. Czego się uczniowie nauczyli?
2. Wszyscy uczniowie podsumowują zajęcia, zwracając uwagę na nabyte umiejętności.

Praca domowa:

1. Uczniowie wykonują ćwiczenia nr 7 i 8 zawarte w sekcji „Sprawdź się”. Przygotowują uzasadnienia poprawnych odpowiedzi.

Materiały pomocnicze:

- *Jak uczyć filozofii i etyki w szkole? Materiały z ogólnopolskiej konferencji filozoficznej*, Gdańsk 2017, dostępne w internecie:
<http://nauczaniefilozofii.ug.edu.pl/sites/default/files/Abstrakty.pdf> [dostęp: 27.11.2019].
- Lipman M., Sharp A., Oscanyan F., *Filozofia w szkole*, Centralny Ośrodek Doskonalenia Nauczycieli, Warszawa 1997.
- Krokiewicz A., *Zarys filozofii greckiej*, Warszawa 2000.

Wskazówki metodyczne opisujące różne zastosowania multimedium:

- Nauczyciel może wykorzystać medium w sekcji „Audiobook” do pracy przed lekcją. Uczniowie zapoznają się z jego treścią i przygotowują do pracy na zajęciach w ten sposób, żeby móc samodzielnie rozwiązać zadania.